

Pojem kritického myšlení v teologii papeže Františka

The Concept of Critical Thinking in Pope Francis's Theology

MICHAL ČERNÝ

Masarykova univerzita
Filozofická fakulta

Abstract

This study presents a hermeneutically oriented analysis of Pope Francis's conceptualisation of critical thinking, both in terms of his own theological material, as gradually captured in selected documents, and of his theological approach. Through the analysis of documents, it reveals aspects of critical thinking that are not commonly associated with this skill and which can be perceived as highly innovative – above all, an emphasis on the whole, the goal of cognition, ethics, and the complexity of thought and knowledge, which should pursue the good and understanding among people, not through iron logic, but through experience.

Keywords: Pope Francis, critical thinking, technology, information literacy, fake news, education

Úvod a metodologie

Kritické myšlení představuje jeden z klíčových konceptů současného vzdělávání, vztahují se k němu osobnosti jako Dewey či Ennis,¹ podstatným cílem vzdělávání má být kriticky myslící člověk. Kritické myšlení je nesporně silně spojené s tradicí křesťanského myšlení – od Augustina po Ignáce z Loyoly a nabývá řady podob

¹ Jejich postoje budeme analyzovat v textu dále.

či forem. V kontextu moderních církevních dějin spor o jeho vymezení a pojetí můžeme vidět jako jeden z důležitých bodů formování sporu mezi modernismem a antimodernismem.² Téma kritického myšlení se stává v současné společnosti stále důležitější, a to v kontextu rozvoje informační společnosti, umělé inteligence a dalších sociálně-technologických změn, které kladou na člověka vyšší nároky z hlediska jeho schopnosti orientovat se v komplexitě světa.

Pojem kritického myšlení není v papežských dokumentech nový. Velmi přibližným odhadem je možné ho najít ve 49 dokumentech Pavla VI., 25 dokumentech Jana Pavla II., 22 dokumentech Benedikta XVI.³ a 26 dokumentech spojených s Františkem. Drobnější zmínky najdeme také u dalších papežů.⁴ Cílem této studie nebude analyzovat celý „papežský diskurs“ jeho užívání, ale specificky sledovat způsob práce s tímto pojmem u papeže Františka. Ve studii ukážeme, že představuje jeden ze základních konceptů jeho teologického přístupu, na který je možné navazovat.

Když budeme hovořit o teologii papeže Františka, musíme mít na paměti, že jde o dynamicky vyvíjející se koncept, ve kterém jsou nesporně stále přítomné určité principy, ale skrze princip rozlišování dochází k jeho dynamickému vývoji. Současně platí, že papež František ve svých vyjádřeních není často precizní z hlediska formy, že pojmy často stanovují zprostředkování určitého fenoménu, než že by samy očekávaly analytický přístup. Teologii papeže Františka je třeba číst stejným způsobem, jakým analyzuje prolog Janova evangelia Ctirad Pospíšil, totiž také, že teologie je založená na porozumění a vztahu, na snaze porozumět sdělení, nikoli na analytickém „pítevním“ přístupu“,⁵ což je přístup, na který – jako na problematický – upozorňuje sám papež František.⁶ Cílem naší analýzy bude „naslouchat něčímu [Františkovu] hlasu“,⁷ tedy hlasu spojenému s teologickou recepcí papeže Františka, než izolovat a analyzovat jednotlivé výroky.⁸

² Claus ARNOLD, *Malé dějiny katolického modernismu*, Praha: Vyšehrad, 2014.

³ Papež Benedikt XVI. je bezprostředním předchůdcem Františka, který na něj v určitém ohledu navazuje. Pro Benedikta XVI. představuje signifikantní rys jeho myšlení kritický dialog – cílem dialogu je hledání pravdy. Asi nejvýrazněji tento rys můžeme vidět v projektu nádvoří národů (*Cortile dei Gentili*) ve kterém chtěl vytvořit prostor pro dialog mezi věřícími a nevěřícími o hledání společných pramenů a hodnot lidské existence. Lze říci, že kritické myšlení u něj je myšlením do značné míry analytickým, ovšem současně uchováujícím svobodu odlišných perspektiv druhého. Dialog představuje určitou formu instrumentalizace kritického myšlení. V řadě textů papeže Františka můžeme vidět přímou návaznost na tento projekt.

⁴ V těchto počtech se opíráme o italskou verzi papežských dokumentů indexovaných na <https://www.vatican.va/content/vatican/it/s> s klíčovými slovy *Pensiero critico*. Skutečné počty jsou však nižší.

⁵ Ctirad Václav POSPÍŠIL, *A Slovo se stalo tělem : óda na radost z víry v prologu Janova evangelia (Jan 1, 1-18)*, Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2022.

⁶ FRANTIŠEK, „Dopis papeže Františka o úloze literatury ve formaci“, ČBK, z: https://cbk.cirkev.cz/public/media/files/61/source/orig/60723_240804-dopis-papeze-frantiska-o-uloze-literatury-ve-formaci-cz-kor.pdf [zveřejněno 17. 6. 2024, cit. 12.01.2026], č. 20 a 35.

⁷ Ibid., č. 20.

⁸ Michal ALTRICHTER, *Žijeme v době papeže Františka*, Olomouc: Refugium, 2018.

Tato hermeneutická metoda analýzy zdůrazňuje primát živé osoby sdělující se druhým, před pojetím,⁹ která jsou typická pro analytickou filosofii a literární kritiku. Když budeme analyzovat roli kritického myšlení v teologii papeže Františka, musíme – s ohledem na věrnost hermeneutice – postupovat v určitém kruhu: v první fázi budeme analyzovat výroky obsažené ve vybraných dokumentech vydaných nebo vyřčených papežem Františkem dostupných v oficiální databázi papežských textů Svatého stolce. Z nich vytvoříme určité diskursivní přístupy, které společně dají nahlédnout do toho, jak o tématu papež mluví, abychom mohli přikročit k druhému kroku, totiž k poukázání na to, že nejde o nezúčastněné vypovídání o jednotlivostech, nýbrž o určitý pramen (*fons*) jeho vlastního teologického myšlení.¹⁰

Společným teologickým východiskem pro výpovědi o kritickém myšlení je *Gaudium et Spes*.¹¹ Kritický úsudek nebo kritické myšlení v kontextu pastorální konstituce v sobě obsahuje nejméně tři důležité složky, které se objevují i ve Františkově teologických výpovědích: 1) Kritické myšlení je projevem současné kultury, vyspělé vědy, znakem moderního člověka. Je spojené s přítomností rozumu, který je pro člověka zásadní a utváří ho jako Boží obraz. 2) Kritické myšlení je proto nazýváno dobrým a chtěným jako něco, o co by člověk měl vykonávat. Tento akcent je zásadní vzhledem k tomu, že se nachází v pastorální konstituci o církvi v dnešním světě, vztahuje se tedy nikoli na abstraktní elity nebo klérus, ale na celý Boží lid nebo možná ještě širěji na veškeré lidstvo. Kritické myšlení je projevem lidství, církve zde dekonstruuje mýtus určitého tmářství či obskurantismu, který je možné v širší společenské perspektivě s určitými narativy o církvi spojovat. 3) Kritické myšlení má za cíl sledovat společné dobro (*publicum bonum*), není projevem myšlení a zájmu jednotlivce, ale sleduje prospěch celku.

Na závěr tohoto metodologicko-úvodního vstupu bychom rádi upozornili na to, že významné je v dokumentech papeže Františka to, že kritické myšlení je pilířem velké části jeho zásadních dokumentů. Objevuje se ve třech encyklikách – *Lumen fidei*, *Laudato si'* i *Fratelli tutti*; nacházíme ho také v apoštolských exhortacích *Amoris laetitia* a *Laudate Deum*, či v motu proprio *Ad theologiam promovendam* a dalších dokumentech. Nejde tak jen o okrajové dokumenty nebo kázání a promluvy (tam je toto téma typické pro Pavla VI.), ale o jádrový koncept nacházející se ve velké části zásadních církevních dokumentů, a to zcela programově a záměrně.

⁹ Ctirad Václav POSPÍŠIL, *Hermeneutika mystéria: struktury myšlení v dogmatické teologii*, Kostelní Vydří: Karmelitánské Nakladatelství, 2005.; Hug J. SILVERMAN, *Gadamer and hermeneutics: science, culture, literature*. London: Routledge, 2016. <https://doi.org/10.4324/9781315543024>

¹⁰ Ctirad Václav POSPÍŠIL, *Hermeneutika mystéria: struktury myšlení v dogmatické teologii*.

¹¹ PAVEL VI. *Gaudium et spes*, Vatican: The Holy See, 1965, č. 54.

Diskursivní přístupy ke kritickému myšlení

V této části textu budeme analyzovat čtyři identifikované diskursy, které se s konceptem kritického myšlení u papeže Františka pojí. Jejich volba je v určitém ohledu eklektická, avšak je konstruována tak, aby umožnila zařadit a vhodně kontextuálně porozumět vybraným aspektům tohoto pojmu. První dva vycházející z papežovy reflexe technologické proměny společnosti jsou tak reakcí, kterou lze v určitém ohledu rámovat konceptem sociálního učení církve, a něž papež Lev XIV. navazuje svou kritickou reflexí naivního přístupu k umělé inteligenci. Současně odkrývá témata svobody, autonomie či důstojnosti člověka.

Další dva diskursy jsou obecnější a představují určitou formu vyrovnání se s anti-modernismem na straně jedné a striktně analyticky redukcionalistickými pojetími na straně druhé. Těsně navazují na myšlenky Benedikta XVI. o konceptu Nádvoří pohanů, které usiluje o kritické myšlení a dialog v kontextu sociálních vazeb a porozumění.

Částečný překryv diskursů je důsledkem dvou skutečností. Předně papež František reflektuje kritické myšlení jako integrální teologicko-antropologický celek, takže překryvy vznikají skrze vnitřní konzistenci myšlení. Současně ale papež kritické myšlení nikde explicitně nevymezuje a ve dvou zmíněných kontextech (technologicko-informačním a epistemicko-etickém) s ním pracuje napříč svými dokumenty a prohlášeními, což znamená, že vstupují do různých kontextů a situací a nelze je od sebe analyticky zcela oddělit.

Kritické myšlení v kontextu moderních technologií

Papež František ve svých vystoupeních opakovaně zdůrazňoval význam a možnou pozitivní roli technologií jako produktů lidského myšlení a vývoje, ale současně jejich používání spojoval s důrazem na kritické myšlení.¹² Cílem technologií není náhrada lidských možností, ale zlepšování světa, což s sebou nese právě důraz na kritické myšlení a poznání, které je třeba si osvojovat v procesu vzdělávání:

Vzdělávání v oblasti používání forem umělé inteligence by se mělo zaměřit především na podporu kritického myšlení. Uživatelé všech věkových kategorií, ale zejména mladí lidé, si musí osvojit rozvážný přístup k používání dat a obsahu shromážděného na webu nebo vytvořeného systémy umělé inteligence. Školy, univerzity a vědecké společnosti mají za úkol pomoci studentům a odborníkům pochopit sociální a etické aspekty vývoje a využívání technologií. Vzdělávání

¹² FRANTIŠEK, „Intelligenza artificiale e sapienza del cuore: per una comunicazione pienamente umana,“ Vatican: The Holy See, 2019.

*v používání nových komunikačních prostředků by mělo brát v úvahu nejen dezinformace, ale i „falešné zprávy“.*¹³

Pokud analyzujeme tuto část textu z dokumentu, vztahuje se k míru; lze říci, že kritické myšlení je nezbytným předpokladem pro soužití mezi lidmi. Technologie propojili celý svět, vedou k odstranění všech vzdáleností, ale to nemusí znamenat, že přinášejí blízkost.¹⁴ Papež zde zřetelně akcentuje potřebu člověka chápat, že design aplikací a služeb, jejich algoritmů i grafického rozhraní může být snadno spojený se šířením nepravdivých informací, obsahu, který člověku nijak neprospívá.¹⁵ Kritické myšlení tak není chladným odstupem nebo vkročením do objektivizované reality, ale možná mnohem více schopností rozlišit v záplavě dat a informací to, co je lidské, najít za technologiemi druhého člověka.

Druhou složkou kritického myšlení je schopnost poznat pravdu, rozlišovat mezi tím, co se skrze technologie jeví, a mezi skutečností. Moderní filosofie jasně ukazuje, že difference mezi epistemologií a etikou je stále menší,¹⁶ že tvoří vzájemně propojený styl myšlení a jednání, který – pokud nedokáže odlišit *fake news* a dezinformace od skutečnosti – může vést k rozpadu vztahů a k jednání, které nebude mít charakter dobra. Kritické myšlení není záležitostí elit nebo odborníků, ale musí být povinností každého člověka, který chce dobře jednat.

Důležitým aspektem je význam edukace – nelze zodpovědnost za kritické myšlení přenášet – v souladu s neoliberalními vzorci chování – na jedince. Odpovědnost za kritické myšlení nese společnost skrze své instituce. Kritické myšlení není „zdravým selským rozumem“, ale robustní sadou získaných zkušeností a kognitivních instrumentů, které nám umožňují přistupovat ke skutečnosti kriticky.

Kritické myšlení je provázané s jednáním. Ve světě, v němž existuje snadný přístup k téměř nekonečnému množství dat, kde člověk ztratil právo nevědět nebo nemít názor, vzniká koncept kritického myšlení jako předpokladu možnosti svobodně jednat – kritické myšlení je nezbytné pro svobodnou volbu, pro autonomii člověka.¹⁷ Individuální přesvědčení může být bez institucionální podpory často spojené s klamem, s přesvědčením, že „dobře víme, co je pravda“, protože

¹³ FRANTIŠEK, „World Day of Peace 2024 - Artificial Intelligence and Peace,“. Vatican: The Holy See, 2024.

¹⁴ Martin HEIDEGGER, *Básnický bydlí člověk*, Praha: Oikoymenth, 2006.

¹⁵ José van DIJCK, Thomas POELL a Martijn de WAAL, *The platform society: Public values in a connective world*, Oxford: Oxford University Press, 2018.

¹⁶ Luciano FLORIDI, *The logic of information: A theory of philosophy as conceptual design*, Oxford: Oxford University Press, 2019. <https://doi.org/10.1093/oso/9780198833635.001.0001>

¹⁷ Luciano FLORIDI, *The Ethics of Information*, Oxford: Oxford University Press, 2013. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199641321.001.0001>

v drobných informačních *paternech* se pravdivost může snadno jevit jako cokoli, co bude odpovídat filtračním bublinám, do nichž nás technologie uzavírají.¹⁸

V kontextu vzdělávání a jeho sociálního dopadu je třeba připomenout slova dokumentu Umělá inteligence a moudrost srdce:

*Pokud na jedné straně dokážeme zahlédnout přízrak nové formy otroctví, na druhé straně si dokážeme představit i prostředek k větší svobodě; buď možnost, že vyvolená hrstka může ovlivňovat myšlení ostatních, nebo že se všichni lidé mohou podílet na rozvoji myšlení.*¹⁹

Papež varuje před kognitivním znečištěním člověka, tedy před dezinformacemi, *fake news* a obsahem, který může být snadno falešně generovaný umělou inteligencí. Právě myšlení a jeho rozvoj staví do centra zájmu, zdůrazňuje, že nejde o mechanický proces, že v myšlení musí být patrný lidský příběh či zkušenost toho, kdo myslí. Technologie mohou být podporou myšlení, ale myšlení je složitě provázaným sociálním fenoménem, nikoli produktem izolovaného jedince, který skrze toto své myšlení může uplatňovat svoji moc. Kritické myšlení je sociálním myšlením.

Podobně hovoří papež v souvislosti mezi sociálním aspektem myšlení a technologií:

*Z digitálních stop šířených po internetu algoritmy extrahují data, která jim umožňují ovládat mentální a vztahové návyky pro komerční nebo politické účely, často bez našeho vědomí. Tato asymetrie, kdy vyvolená hrstka o nás ví všechno, zatímco my o nich nevíme nic, otupuje kritické myšlení a vědomé uplatňování svobody.*²⁰

Kritické myšlení v kontextu dokumentu těsně souvisí se schopností uplatňovat svoji svobodu, tedy rozpoznávat manipulativní informace, reflektovat doporučující a další algoritmy, vytvořit prostor autonomie. Technologické společnosti nebo zadavatelé reklamy různého druhu se snaží tento prostor svobody skrze behaviorální metody, manipulaci a informační přetížení přivést člověka k rozhodnutí, ve kterém nebude přítomná svoboda.²¹ Kritické myšlení je fenomén vyrovnávající

¹⁸ Dominic SPOHR, „Fake news and ideological polarization: Filter bubbles and selective exposure on social media,“ *Business Information Review* 34, č. 3 (2017): 150–160.
<https://doi.org/10.1177/0266382117722446>

¹⁹ FRANTIŠEK, „World Communications Day, 2024 - Artificial Intelligence and the Wisdom of the Heart: Towards a Fully Human Communication,“ Vatican: The Holy See, 2024.

²⁰ FRANTIŠEK, „Ai Partecipanti alla Plenaria della Pontificia Accademia per la Vita,“ The Holy See, https://www.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2020/february/documents/papa-francesco_20200228_accademia-perlavita.html [zveřejněno 28. 2. 2020, cit. 12.01.2026].

²¹ James BRIDLE, *New dark age: Technology and the end of the future*, New York: Verso Books, 2018.
<https://doi.org/10.17104/9783406741784>

informační asymetrii způsobem, který umožňuje společnosti jako celku svobodně jednat, uplatňovat svoji svobodu.

Kritické myšlení a informační (mediální) gramotnost

Zatímco v předchozím přístupu byly v centru pozornosti technologie jako aktér vytvářející určité prostředí a kritické myšlení se vztahovalo k vyrovnávání se s tímto aktérem, v této části (která se obsahově s předchozí prolíná) se budeme více zaměřovat na vztah kritického myšlení a informačního prostředí,²² tedy na to, jak prostředí ovlivňuje schopnost člověka kriticky myslet.

Papež František říká, že „jsme povoláni pečlivě se zamyslet nad teoretickým vývojem a praktickým využitím nových nástrojů komunikace a poznání.“²³ Pokud budeme sledovat a komparovat toto pojetí s proměnou toho, co chápeme pojmem informační gramotnost, lze říci, že papež hovoří v podstatě o tomtéž – musíme hledat způsoby kritické reflexe proměny informačního prostředí spojeného s digitálními technologiemi tak, aby v něm bylo možné rozlišit pravdu od lži, abychom se neuzavírali do omezených informačních horizontů, ale sledovali potřebu širší pravdivosti. I „pouhé“ omezení kontextu sdělovaného může být součástí eroze konceptu pravdy, což dokládá parciální ilustrace z *Laudato si'*, kde v článku 13 píše: „Mladí lidé požadují změnu. Diví se, jak může někdo tvrdit, že buduje lepší budoucnost, aniž by myslel na environmentální krizi a utrpení vyloučených.“²⁴

Kritické myšlení je myšlením, jenž je u Františka spojené se dvěma důležitými aspekty – se schopností vidět a chápat celek a vztahovat se ke smyslu. Toto jsou dva důležité aspekty, které kritické myšlení u papeže Františka zásadně formují. Celek je více než součtem částí; představuje vykročení z vlastního omezeného horizontu z „echo chambers“²⁵, z malých uzavřených oblastí digitálních, ale i sociálních komunit a vyžaduje chápat širší souvislosti související s kulturní pestrostí, jak dokládá celá encyklika *Fratelli tutti*.²⁶ Izolace představuje ztrátu kritického myšlení, oddělení se od druhých je formou neadekvátního způsobu přemýšlení a hledání východisek v iluzi určitého spojení stejných a čistých. Kritické myšlení umožňuje odstup od tohoto izolacionalistického myšlenkového paradigmatu.

²² Luciano FLORIDI, *The logic of information: A theory of philosophy as conceptual design*. <https://doi.org/10.1093/oso/9780198833635.001.0001>

²³ FRANTIŠEK, „World Communications Day, 2024 - Artificial Intelligence and the Wisdom of the Heart: Towards a Fully Human Communication.“

²⁴ FRANTIŠEK, *Laudato si' papeže Františka : encyklika : o péči o společný domov*, Praha: Paulínky, 2018, č. 13.

²⁵ FRANTIŠEK, „World Communications Day, 2024 - Artificial Intelligence and the Wisdom of the Heart: Towards a Fully Human Communication.“

²⁶ FRANTIŠEK, *Fratelli tutti: encyklika o bratrství a sociálním přátelství*, Kostelní vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2021, č. 8, 29–30, 43–44, 62.

Fratelli tutti v článku 102 hovoří o riziku uzavření se do sebe-referenčních struktur, které jsou zpronevřčením se pravdy a skutečnosti, sebe-referenční přístup ke světu je tak opakem toho, co můžeme spatřovat v kritickém myšlení, které vychází ze sebe, které nezůstává v rovině filtračních bublin, těchto epistemických, ale posléze také sociálních omylů. Papež opakovaně hovoří o tom, že toto riziko je spojené s technologiemi, že absence schopnosti a možnosti člověka s nimi vhodně pracovat může vést k procesu opačnému než je kritické myšlení.

Vzdělávání ve používání nových komunikačních prostředků by mělo brát v úvahu nejen dezinformace, „falešné zprávy“, ale také znepokojivý návrat „určitých rodových strachů... které se dokázaly skrývat a šířit za novými technologiemi“. Bohužel se opět musíme potýkat s „pokusem budovat kulturu zdí, stavět zdi... abychom zabránili setkání s jinými kulturami a jinými národy“.²⁷

Budování bariér představuje skutečný protipól kritického myšlení. Je to paradoxní, protože κρισις (*krisis*) etymologicky souvisí s rozdělením, posouzením, odlišením. Posun chápající κρισις jako rozlišení v křesťanském nebo ignaciáckém slova smyslu tvoří fundament toho, co utváří kritické myšlení u papeže Františka.²⁸ Citovaný výrok v sobě obsahuje ještě jedno téma, ke kterému se papež opakovaně vracel, a to je téma dezinformací a falešných zpráv. Jestliže mezi etikou a epistemologií existuje silná vazba, pak schopnost odlišit pravdivé a nepravdivé je nezbytným předpokladem adekvátního (a dobrého) jednání a života.

Rozpoznávání pravdy zde má dvě důležité roviny, pro které texty rozlišují – relativně důsledně – mezi *fake news* jako záměrně manipulativním obsahem, jehož cílem je jejich konzumenta zbavit autonomie a svobody, a desinformacemi, které jsou sice nepravdivé, ale jsou akcentovány algoritmy, nesené tedy ekonomickými zájmy korporací, ale současně spojené s omylem.²⁹ Jde tak o rozlišení toho, jak řečtina chápe koncept hříchu (ἁμαρτία - *hamartia*) – minout terč může člověk tím, že se špatně rozhodne na základě svého poznání, ale také tak, že uvěří nepravdivému hlasu a trefí špatný terč. V obou kontextech je ale nezbytné akcentovat význam kritického myšlení jako formy informační gramotnosti, jejímž cílem je vhodné nakládání s informacemi, jako proces hodnocení či rozlišování.

²⁷ FRANTIŠEK, „World Communications Day, 2024 - Artificial Intelligence and the Wisdom of the Heart: Towards a Fully Human Communication.“

²⁸ IGNÁC Z LOYOLY, *Duchovní cvičení*, Velehrad, Olomouc: Refugium, 2002.; Michal ALTRICHTER, *Žijeme v době papeže Františka*.

²⁹ Cabrera FRITTS, „Online Misinformation and “Phantom Patterns”: Epistemic Exploitation in the Era of Big Data,“ *The Southern Journal of Philosophy*, č. 1, 2022, roč. 1, s. 57–87. <https://doi.org/10.1111/sjp.12451>; Victoria L. RUBIN, „Disinformation and misinformation triangle: A conceptual model for “fake news” epidemic, causal factors and interventions,“ *Journal of Documentation* 75, č. 5 (2019): 1013–1034. <https://doi.org/10.1108/JD-12-2018-0209>

Cílem kritického myšlení jako formy informační gramotnosti je nikoli pouhá formální analýza, ale reflexe toho, jaký je účel lidského poznání, k jakým cílům vede. Tato informační gramotnost má silný morální či etický akcent, nutící člověka ptát se po ovoci (Mt 7,16-20), které je s konkrétním informačním prostředím spojené. Papež František tak svým pojetím kritického myšlení zde překračuje běžné chápání kontexty informační gramotnosti³⁰ a dává jim sociální a morální perspektivu. Kritické myšlení tak není odosobnělým odstupem nebo zaujatou objektivizací, ale naopak schopností chápat celek a vystupovat ze zjednodušujících schémat.

Kritické myšlení jako nástroj překonání předsudků a hranic mezi lidmi

Kritické myšlení není individuálním nebo individualistickým konceptem, ale má – podle Františka – silně sociální rozměr. V *Christus vivit* píše:

*To neznamená, že musíme souhlasit se vším, co dospělí říkají, nebo schvalovat všechny jejich činy. Mladý člověk by měl mít vždy kritického ducha.*³¹

Kritické myšlení v kontextu celé části apoštolské exhortace má tři důležité kontexty. Prvním je rozměr schvalování – autonomie člověka nespočívá pouze ve vnějších rysech, jako je autonomie jednání nebo myšlení, ale také v rovině schvalování. Pokud jsme již ukázali, že kritické myšlení je spojené s autonomií a svobodnou, pak zde můžeme vidět jeho niterný charakter – je předpokladem lidské svobody a důstojnosti, jeho nezbytnou součástí, představuje možnost přijetí určitého sdělení, praxe, myšlenek. Víra sama je něčím, co vyžaduje přijetí (je zde zřejmá souvislost se čtvrtým evangeliem J 1,12 a J 4,45), kritické myšlení je formou moudrosti ve smyslu pokorné zbožnosti („Celý Izrael se dozvěděl o rozsudku, který vynesl král, a ctili krále, protože viděli, že je v něm Boží moudrost ke konání práva.“ – 1 Kr 3,28). Tento rozsudek či soud je etymologicky i obsahově totožný s tím, co západní myšlení spojí s kritickým myšlením. V případě Šalamouna je patrné, že nejde o formální spravedlnost, ale o skutečně niternou proměnu, která mu umožňuje jednat správně.

Druhým kontextem je možnost nesouhlasu s autoritou. Opět zde můžeme vidět biblický předobraz v podobě dvanáctiletého Ježíše v chrámě, který neuposlechl rodiče (Lk 2,41-51) a místo cesty s nimi nejen pobývá v domě svého Otce, ale klade jim otázky a odpovídá. Řecký text uvádí pojem συνέσει (*synesei*), který se někdy překládá jako rozumnost, avšak v kontextu pavlovské teologie (Kol 1,9) v něm můžeme vidět určitou rovinu transcendingujícího poznání – nesouhlas, zpochybnění praxe, o kterém hovoří *Christus vivit*, je současně v souladu se skutečnou zjevující pravdou.

³⁰ Michal ČERNÝ, *Informační gramotnost*, Praha: Grada, 2023.

³¹ FRANTIŠEK, „Christus vivit: Esortazione Apostolica post-sinodale ai Giovani e a tutto il Popolo di Dio,“ Vatican: The Holy See, 2019. č. 190.

V rámci promluvy k Anděl Páně toto téma František promýšlí skrze pojem „být ohromen“ či užasnout (Lk 2,47):

Být ohromen znamená být otevřený vůči druhým, chápat jejich důvody: tento postoj je důležitý pro nápravu narušených mezilidských vztahů a je také nezbytný pro hojení otevřených ran v rodinném prostředí.³²

Spojuje ohromení s kritickým myšlením, což může v současném analyticky orientovaném vědeckém diskursu působit nezvykle – ohromenost je určitou emocionální strukturou a kritické myšlení je racionální. Papež František ale tímto spojením činí dva důležité myšlenkové kroky – překonává binárně opozitní schéma myšlení (viz následující kapitola) a současně spojuje rovinu transcendentální a lidské zkušenosti. Jde o krok zásadně korespondující se vtělením, se skutečně důsledně reflektovaným *ὁμοούσιος* (*homouísios*).

Kontext odkazovaného článku 190 je současně takový, že nevede k odvržení osoby nebo ke sváru, ale měl by být spojený s budováním porozumění a pokoje. Skrze kritické myšlení může člověk nalézt porozumění druhému. Je zde tedy generačně i sociálně inkusivní charakter, který opět odkazuje k závěru příběhu z Lukášova evangelia (2,51) – „Odešel tedy s nimi a vrátil se dolů do Nazaretu; a byl jim poddán“. (v překladu *Jeruzalémské Bible* nebo „poslouchal je“, v překladu ekumenickém – v řečtině *υποτασσόμενος* (*hypotassomenos*) možná lépe vystihuje aspekt řádu nebo správného pořadí vztahu, což se opět vztahuje ke smyslu kritického myšlení jako stanovení správného pořadí hodnot³³).

Rovina oddělení jako izolacionistického klamu je silně přítomná ve *Fratelli tutti*:

Ve světě, ve kterém ustavičně vznikají a rostou společenské skupiny tíhnoucí k identitě, jež je odděluje od druhých? Jak by pohnul těmi, kdo se organizují způsobem, který vylučuje jakoukoli cizí přítomnost, protože by mohla ohrozit jejich identitu a jejich uzavřené a sebevztahné struktury?³⁴

Papež zde s konceptem kritického myšlení pracuje formou otázky, která ukazuje, že do sebe zahleděná, sebevztahovaná struktura poznání, sociálních vztahů a myšlení není slučitelná s pojmem bližního, ale utváří pouze společníky, že jde o eticko-epistemický klam („Radikální individualismus je virus, který je krajně obtížné

³² FRANTIŠEK, „Angelus, 26 dicembre 2021, Santa Famiglia di Nazaret,“ The Holy See, https://www.vatican.va/content/francesco/it/angelus/2021/documents/papa-francesco_angelus_20211226.html [zveřejněno 26. 12. 2021, cit. 12.01.2026].

³³ Srov. koncept technologického paradigmatu v *Laudato si* (106-114), který poukazuje na problematičnost špatně nastaveného pořadí hodnot. Celá kapitola této encykliky klade otázku po uspořádanosti spojené s viděním cílů, které můžeme zachytit jen tehdy, když se dokážeme zastavit a zpomalit (114), tedy vystoupit z obstarávání se a ptát se na smysl.

³⁴ FRANTIŠEK, *Fratelli tutti: encyklika o bratrství a sociálním přátelství*, č. 102.

*vykořenit*³⁵). Je snahu vytvořit hranice jako určitý bezpečný svět, ve kterém skrze diskurs moci vlastních prostředků máme vládu nad vším, co se v něm děje. Toto identitární sebezvtažené křesťanství není transcendentující; je formou sebe-divinace, která vede k povrchnosti: „Nastala chvíle, abychom uznali, že tato bezstarostná povrchnost nám byla k ničemu.“³⁶ Tento výrok opět odkazuje k tomu, že kritické myšlení je vertikální (transcendentálně orientované) a musí spatřovat cíl, jak říká papež, *benevolentia* či ἀγαθωσύνη, tedy dobro v sociálním kontextu.

Kritické myšlení jako parciální forma poznání

Jeden z důležitých přístupů, které papež František systematicky akcentuje, je důraz na to, že myšlení nesmí mít redukcionalistické, že realita není vyčerpána prostou deskripcí dílčích vědních disciplín nebo technologií:

Specializace, která je vlastní technologii, ztěžuje vidět širší souvislosti. Fragmentace znalostí se ukazuje jako užitečná pro konkrétní aplikace, ale často vede ke ztrátě vnímání celku, vztahů mezi věcmi a širšího horizontu, který se pak stává irelevantním. Právě tato skutečnost ztěžuje nalezení adekvátních způsobů řešení složitějších problémů dnešního světa (...) Opět vidíme, že „realita je důležitější než myšlenky“.³⁷

Jak jsme již výše uvedli – pro kritické myšlení je zásadní sledování celku, širšího horizontu a vztahů, tedy toho, co je v *Laudato si'* opsáno tím, co fragmentací poznání ztrácíme. Opozicí ke kritickému myšlení je myšlení fragmentární, atomické, vidící před sebou pouze část, která sice předpokládá celek, ale současně nemá schopnost tento předpokládaný celek vidět. Kritické myšlení v sobě nese porozumění metodě, vědomí, že dílčí poznání je dílčí:

Ve skutečnosti je náš běžný pohled na svět jakoby „redukovaný“ a omezený kvůli tlaku, který na nás vyvíjejí provozní a bezprostřední cíle naší činnosti. (...) Hrozí tedy riziko, že propadneme efektivismu, který banalizuje rozlišování, snižuje citlivost a ignoruje složitost.³⁸

Tento text pocházející z dopisu papeže Františka o úloze literatury ve formaci kněží upozorňuje na to, že zmíněná redukce poznání je v mnoha ohledech pocho-pitelná a odpovídající potřebám současné společnosti. Jak papež však upozorňuje – cílem kritického myšlení není návrat do předmoderní doby, ale promyšlení toho, co je skutečným cílem, cílem, který není možné redukovat na bezprostřední cíle, ale na vztah k cíli skutečnému, k Teilhardovskému bohu Omega.³⁹

³⁵ Ibid., č. 105.

³⁶ Ibid., č. 113.

³⁷ FRANTIŠEK, *Laudato si' papeže Františka : encyklika : o péči o společný domov*, č. 110.

³⁸ FRANTIŠEK, „Dopis papeže Františka o úloze literatury ve formaci,“ č. 31.

³⁹ Pierre TEILHARD DE CHARDIN, *Vesmír a lidstvo*, Praha: Vyšehrad, 1990.

Je to kritické myšlení, v pojetí teologické interpretace papeže Františka, které dualismus racionality a emocionality překračuje, které není neseno železnou logikou z *Laudato si'* č. 108. List o významu literatury zřetelně dokresluje akcent, který je v myšlení Františka zásadní, tedy potřeba překračovat reduktivní schémata dopředu vržené logiky, rozlišovat a vnímat příběh druhého v jeho celistvosti.

Kritické myšlení jako metoda teologického myšlení papeže Františka

V této části studie se pokusíme výše analyzované přístupy či pohledy na konceptualizaci kritického myšlení u papeže Františka hermeneutickým kruhem manifestovat na několika drobných fragmentech jeho encyklik a exhortací. Věříme přitom, že výše uvedené příklady do značné míry již sami o sobě ukazují na to, co bychom mohli vztahovat k Františkově teologii jako celku.

Synodní otcové uvedli, že ačkoli církev trvá na tom, že každé porušení manželského svazku „je proti Boží vůli, je si rovněž vědoma křehkosti mnoha svých dětí“. Osvícená Kristovým pohledem „se církev s láskou obrací k těm, kteří mají účast na jejím životě neúplným způsobem, a uznává, že Boží milost působí také v jejich životě. (...) Nezapomínejme, že činnost církve se často podobá práci v polní nemocnici.“⁴⁰

Amoris laetitia ukazuje zcela zřetelně základní struktury kritického myšlení – nahlédnutí fenoménu, pojmenování konceptu, porozumění souvislostí, vidění celku a přednost dobra osoby před abstraktním principem. Je zde manifestován princip rozlišování, vedoucí k pochopení toho, že různé životní situace nemusí vždy vést k optimálním řešením, ale že kritické myšlení umožňuje odložit dopředu daná schémata a myšlení a nahlížení a sledovat společný dobrý cíl. Kritické myšlení je myšlením polní nemocnice, která respektuje a zná metody práce, ale současně umožňuje jejich adaptaci s ohledem na cíl díla.

Tento falešný univerzalizmus nakonec připravuje svět o jeho rozmanitost, krásu a v konečném důsledku i o jeho lidskost. Neboť „budoucnost není jednobarevná; pokud jsme odvážní, můžeme ji kontemlovat v celé rozmanitosti a rozmanitosti toho, co každý jednatel nabízí. Kolik se naše lidská rodina musí naučit žít společně v harmonii a míru, aniž bychom museli být všichni stejní!“⁴¹

Fratelli tutti podtrhuje aplikaci tří důležitých aspektů kritického myšlení – opuštění uniformity a dopředu daných forem a schémat myšlení, což je zcela nezbytné pro kreativitu a svobodu člověka. Tato svoboda (za druhé) umožňuje zajistit lidskost, důstojnost a autonomii. Tím, že každý člověk může myslet v rámci zkušenosti svého kulturního okruhu, může přispívat ke společnému dobru a zachovávat

⁴⁰ FRANTIŠEK, *Amoris Laetitia*, Praha: ČBK, 2016, č. 191.

⁴¹ FRANTIŠEK. *Fratelli tutti: encyklika o bratrství a sociálním přátelství*, č. 100.

si svoji jedinečnost, svobodu a autenticitu. A konečně za třetí – kritické myšlení je prosociální, vnímá druhé skrze empatii a solidaritu, takže dokáže vstoupit do jejich zkušenosti, opustit atomické schéma monády vlastního já a vidět druhého. Takové kritické myšlení je předpokladem akce a aktivity, jak dokládá výše citovaný úryvek z *Amoris laetitia*.

V každé diskusi ohledně nějaké podnikatelské aktivity by se měla položit řada otázek, aby se rozlišilo, zda povede k opravdovému integrálnímu rozvoji: Za jakým účelem? Z jakého důvodu? Kde? Kdy? (..) Etické principy, které je rozum schopen postihnout, se mohou vyskytovat pokaždé v různém hávu a vyjadřovat se rozličným jazykem, a to i náboženským.⁴²

V *Laudato si'* František upozorňuje, že nezbytným předpokladem dobrého jednání je kritické zkoumání toho, zda daná činnost vede k opravdovému integrálnímu rozvoji (čl. 185), tedy opět je zde důraz na zkoumání a rozlišování s ohledem na cíl a celek, na dobro, které není parciální a univerzální. Kritické myšlení překračuje rámec částí a stává se fundamentálním předpokladem vztahování se k celku, který není abstraktní mentální konstrukcí, ale je spojen s činností. Kritické myšlení není souborem univerzálních norem, ale fenoménem rozlišování a poznávání, které člověk skrze svoji svobodu a jedinečnost poznává odlišně, pokud sleduje současně úběžník transcendentálního vztahu k Bohu. V tomto bodě je jádro toho, proč kritické myšlení není nivelizací a relativizací pravdy, ale naopak předpokladem jejího hledání a poznávání.

Kritické myšlení jako princip teologického myšlení

Pro papeže Františka je kritické myšlení takové, které chápe celek a jeho vztahy, nevstupuje do pevných předem daných forem, ale skrze rozlišování a schopnosti své myšlení vztahovat k cíli v podobě (D)dobra vede k jednání, které překonává bariéry, dokáže skrze odstup a porozumění zakusit ohromení, které má performativně niterný ráz. Vede ke schopnosti rozlišovat pravdu a lež; je předpokladem svobody, autenticity a jedinečnosti každého člověka. Je integrativní jak v rovině komplexity skutečnosti, tak v integraci myšlení, jednání i přesvědčení člověka. Je manifestací toho, co znamená být člověkem, a k tomuto utváření je klíčová systematická edukace. Představuje myšlení, které usiluje o pravdu, ale současně ho neredukuje na logickou strukturu, o myšlení, které nelze odlišit od jednání.

V tomto ohledu lze říci, že představuje přístup teologický – který jsme sledovali metodologicky záměrně, tak o filosoficky použitelnou definici. Jsme přesvědčeni, že nejde o náhodný amalgám, nýbrž o antropocentrický způsob myšlení. Současně si lze povšimnout zásadních rozdílů oproti běžným definicím kritického myšlení. Definice kritického myšlení Johna Deweyho je formulována jako forma

⁴² FRANTIŠEK. *Laudato si' papeže Františka : encyklika : o péči o společný domov*, č. 185 a 199.

„aktivního, vytrvalého a pečlivého zvažování přesvědčení nebo předpokládané formy poznání ve světle důvodů, které je podporují, a dalších závěrů, k nimž směřují“.⁴³ Deweyho pojetí kritické myšlení vztahuje do procesu analýzy části, zatímco Františkovo myšlení část překračuje s důrazem na celek a cíl myšlení. Současně v sobě nemá ani aktivitu, ani sociální rozměr.

Robert Ennis ho definuje jako „rozumné reflektivní myšlení zaměřené na rozhodování o tom, čemu věřit nebo co dělat.“⁴⁴ Právě Ennisova definice je východiskem velké části současného filosofického chápání kritického myšlení. Tato definice vylučuje z kritického myšlení emoce, ale především sociální a etický rozměr. Pro Ennise jde o schopnost spojenou s každodenností (což by odpovídalo pojetí Františka), ale současně je redukcionistická a individualistická; nese v sobě potenciál zajetí do uzavřenosti já, které je zde zdrojem všeho poznání a možného kritického zvažování.

Etické a sociální aspekty, stejně jako důraz na to, že kritické myšlení není atomické, ale komplexní, představují jeden z podstatných aspektů myšlení papeže Františka, které by bylo možné přenést do obecného prostoru filosofického poznání, ale také do oblasti pedagogiky, ve které kritické myšlení hraje důležitou roli.

Současně musíme zdůraznit, že Františkovo pojetí kritického myšlení má své biblické prameny. Jeho konceptualizace je blízká Marii z Lukášova evangelia (Lk, 2,51 či Lk 1,34), kde je Maria akcentována jako předobraz křesťana, který se kriticky ptá a současně rozlišuje to, co zakouší. Pro Marii z Lukášova evangelia je zásadní, že mezi kritickým myšlením a jednáním není žádná viditelná bariéra, nýbrž že tvoří jednotu. Sírachovec zdůrazňuje význam zkoumání nitra, aby člověk mohl poznat, co mu škodí a co prospívá (Sir 37, 27), což opět propojuje etické jednání a kritické myšlení do jednoho celku. Čtení celé knihy *Job* je pak spojené s různými přístupy k porozumění světa, v němž se nacházíme, její autor opět zdůrazňuje význam vztahovosti a etičnosti jako klíčových východisek kritického myšlení – bez nich nemá smysl, protože nevede ke skutečné moudrosti.

V kontextu vystupování papeže Františka proti dezinformacím a fake news může vidět zřetelné biblické prameny u falešných proroků (Jer 14,14, Ez 13,3, 2 Petr 2,1) čtené především v kontextu evangelijních textů (Mt 7, 15; 24,11), kdy jeho varování jsou parafrází 24. kapitoly Matoušova evangelia. Papež František se tak ve své konceptualizaci o biblické prameny silně opírá. Jde o téma, které získává na důležitosti s rozvojem umělé inteligence, což dokládá výběr dokumentů, se kterými jsme pracovali a které reflektuje papež Lev jako jedno z podstatných témat svého

⁴³ John DEWEY, *How we think: a restatement of the relation of reflective thinking to the educative process*, Boston: Heath & Co Publishers, 1933.

⁴⁴ Rober ENNIS, „The Logical Basis for Measuring CT Skills,“ *Educational leadership* 42. č. 2 (1985): 44–48.

pontifikátu.⁴⁵ Hledání významu a rozvoj kritického myšlení představují zásadní úkol, před kterým současná teologie stojí, protože je předpokladem svobody; bez něj se stane svoboda pouze formální strukturou, jejíž vnitřní obsah nebude ničím jiným než manipulací. Jde o předpoklad umožňující dynamický a autentický vztah, což můžeme považovat za jádrový předpoklad křesťanského pohledu na víru a náboženský život.

Závěr

Cílem studie bylo analyzovat koncept kritického myšlení a jeho roli v pojetí papeže Františka. Ukázala, že jeho chápání je sice roztříštěno do řady dílčích výroků a formulací, může být někdy nekonzistentní nebo neúplné, ale přináší zcela zásadní změnu v přístupu k tomu, jak s tímto konceptem pracovat. V souvislosti s 60. výročím koncilu lze říci, že jde o rozvinutí jedné z klíčových částí *Gaudium et Spes*. Jde o přístup, který v kontextu širšího pojetí pontifikátu papeže ukazuje, že teologie může hluboce vstupovat i do neteologických perspektiv, třeba tak, jako se *Laudato si'* stala zásadním dokumentem k diskusi o životním prostředí a *Fratelli tutti* globálním sociálním apelem na lidskost. Jakkoli se kritickému myšlení samostatného dokumentu nedostalo, lze ho vnímat jako jeden ze zásadních konceptů teologie papeže Františka, který si zaslouží další pečlivější rozpracování a reflexi.

Jeho pojetí může být shrnuto tak, že překračuje běžné analytické pojetí a chápe kritické myšlení jako myšlení schopné nahlížet celek, rozpoznávat pravdu a manipulaci, překračovat redukcionismus a izolaci a směřovat k poznání dobra, lidské důstojnosti a společného života. Jde o sociálně a morálně zakotvenou praxi, bez níž není možná svoboda, odpovědné jednání ani skutečné porozumění druhému; kritické myšlení nelze neoddělit od jednání, ale tvoří jeden provázaný celek. V tomto poli jde o zásadně teologický konstrukt, který je nezbytné reflektovat při nahlížení na parciální aspekty Františkovi teologie. Takto chápané kritické myšlení vychází z Benediktovy koncepce *Cortile dei Gentili*, ale zřetelně ho překračuje.

⁴⁵ Javier CERCAS, „Leo XIV’s Balanced View of Artificial Intelligence,“ *L’Osservatore Romano*, <https://www.osservatoreromano.va/en/news/2026-03/ing-003/leo-xiv-s-balanced-view-of-artificial-intelligence.html> [zveřejněné 6. 3. 2026, cit. 10.05.2026]; Isabella H. DE CARVALHO, „Pope: AI development must build bridges of dialogue and promote fraternity,“ *Vatican News*, <https://www.vaticannews.va/en/pope/news/2025-07/pope-leo-xiv-artificial-intelligence-geneva-summit.html> [zveřejněno 10. 7. 2025, cit. 10.05.2026].

BIBLIOGRAFIE

ALTRICHTER Michal, *Žijeme v době papeže Františka*. Olomouc: Refugium, 2018. ISBN 978-80-7412-289-7.

ARNOLD Claus, *Malé dějiny katolického modernismu*. Praha: Vyšehrad, 2014. ISBN 978-80-7429-282-8.

BRIDLE James, *New dark age: Technology and the end of the future*. Verso Books, 2018. <https://doi.org/10.17104/9783406741784>

ČERNÝ Michal, *Informační gramotnost*. 1. vyd. Praha: Grada, 2023. ISBN 978-80-271-5195-0.

DEWEY John, *How we think: a restatement of the relation of reflective thinking to the educative process*. Boston: Heath & Co Publishers, 1933.

DIJCK José van, POELL Thomas a WAAL Martijn de, *The platform society: Public values in a connective world*. Oxford University Press, 2018.

ENNIS Robert, *The Logical Basis for Measuring CT Skills*. *Educational leadership*. 1985, roč. 42, č. 2, s. 44–48.

FLORIDI Luciano, *The Ethics of Information*. Oxford University Press, 2013. ISBN 978-0-19-964132-1. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199641321.001.0001>

FLORIDI Luciano, *The logic of information: A theory of philosophy as conceptual design*. Oxford University Press, 2019.

<https://doi.org/10.1093/oso/9780198833635.001.0001>

FRANTIŠEK, Ai Partecipanti alla Plenaria della Pontificia Accademia per la Vita (28 febbraio 2020). In: *The Holy See* [online]. 2020 [cit. 12.01.2026]. Dostupné z: https://www.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2020/february/documents/papa-francesco_20200228_accademia-perlavita.html

FRANTIŠEK Angelus, 26 dicembre 2021, Santa Famiglia di Nazaret. In: *The Holy See* [online]. 2021 [cit. 12.01.2026]. Dostupné z: https://www.vatican.va/content/francesco/it/angelus/2021/documents/papa-francesco_angelus_20211226.html

FRANTIŠEK, „Christus vivit“: Esortazione Apostolica post-sinodale ai Giovani e a tutto il Popolo di Dio. In: *The Holy See* [online]. 2019 [cit. 12.01.2026]. Dostupné z: https://www.vatican.va/content/francesco/it/apost_exhortations/documents/papa-francesco_esortazione-ap_20190325_christus-vivit.html

FRANTIŠEK, Intelligenza artificiale e sapienza del cuore: per una comunicazione pienamente umana. In: *Vatican.va* [online]. 2024 [cit. 23.04.2024]. Dostupné z: <https://www.vatican.va/content/francesco/it/messages/communications/documents/20240124-messaggio-comunicazioni-sociali.html>

FRANTIŠEK, World Communications Day, 2024 - Artificial Intelligence and the Wisdom of the Heart: Towards a Fully Human Communication. In: *The Holy See* [online]. 2024 [cit. 12.01.2026]. Dostupné z: <https://www.vatican.va/content/francesco/en/messages/communications/documents/20240124-messaggio-comunicazioni-sociali.html>

- FRANTIŠEK, World Day of Peace 2024 - Artificial Intelligence and Peace. In: *The Holy See* [online]. 2024 [cit. 12.01.2026]. Dostupné z: <https://www.vatican.va/content/francesco/en/messages/peace/documents/20231208-messaggio-57giornatamondiale-pace2024.html>
- FRANTIŠEK, *Amoris Laetitia* [online]. ČBK, 2016. Dostupné z: https://www.socialnauka.cz/files/files/amoris_laetitia.pdf
- FRANTIŠEK, *Dopis papeže Františka o úloze literatury ve formaci* [online]. ČBK, 2024. Dostupné z: https://cbk.cirkev.cz/public/media/files/61/source/orig/60723_240804-dopis-papeze-frantiska-o-uloze-literatury-ve-formaci-cz-kor.pdf
- FRANTIŠEK, *Fratelli tutti: encyklika o bratrství a sociálním přátelství*. Jaroslav BROŽ, přel.. 1. vyd. Kostelní vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2021. ISBN 978-80-7566-217-0.
- FRANTIŠEK, *Laudato si' papeže Františka : encyklika : o péči o společný domov*. Milan GLASER 1962-, přel.. Druhé, jazykově a odborně revidované vydání. vyd. Praha: Paulínky, 2018. ISBN 978-80-7450-280-4.
- FRITTS Cabrera, Online Misinformation and "Phantom Patterns": Epistemic Exploitation in the Era of Big Data. *The Southern Journal of Philosophy*. 2022, roč. 1, s. 57–87. <https://doi.org/10.1111/sjp.12451>
- HEIDEGGER Martin, *Básnický bydlí člověk*. Praha: Oikymen, 2006.
- IGNÁC Z LOYOLY. *Duchovní cvičení*. 2. rev. vyd., (V nakl. Refugium 1.). vyd. Velehrad, Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, Centrum Aletti Velehrad-Roma Velehrad, Olomouc, 2002. ISBN 80-86045-85-4.
- PAVEL VI. Gaudium et spes. In: . 1965 [cit. 20.09.2024]. Dostupné z: https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19651207_gaudium-et-spes_cs.html
- POSPÍŠIL Ctirad Václav, *A Slovo se stalo tělem : óda na radost z víry v prologu Janova evangelia (Jan 1,1-18)*. V Praze: Karmelitánské nakladatelství, 2022.
- POSPÍŠIL Ctirad Václav, *Hermeneutika mystéria: struktury myšlení v dogmatické teologii*. Karmelitánské Nakladatelství, 2005.
- RUBIN Victoria L., Disinformation and misinformation triangle: A conceptual model for "fake news" epidemic, causal factors and interventions. *Journal of Documentation*. 2019, roč. 75, č. 5, s. 1013–1034. ISSN 0022-0418. <https://doi.org/10.1108/JD-12-2018-0209>
- SILVERMAN Hugh J., ed. *Gadamer and hermeneutics: science, culture, literature*. Routledge, 2016. <https://doi.org/10.4324/9781315543024>
- SPOHR Dominic, Fake news and ideological polarization: Filter bubbles and selective exposure on social media. *Business Information Review*. 2017, roč. 34, č. 3, s. 150–160. <https://doi.org/10.1177/0266382117722446>
- TEILHARD DE CHARDIN Pierre, *Vesmír a lidstvo*. Vyšehrad. Praha: Vyšehrad, 1990.
- Leo XIV's Balanced View of Artificial Intelligence - L'Osservatore Romano.

In: [cit. 10.05.2026]. Dostupné z: <https://www.osservatoreromano.va/en/news/2026-03/ing-003/leo-xiv-s-balanced-view-of-artificial-intelligence.html>
Pope: AI development must build bridges of dialogue and promote fraternity - Vatican News. In: . 10. 7. 2025 [cit. 10.05.2026]. Dostupné z: <https://www.vaticannews.va/en/pope/news/2025-07/pope-leo-xiv-artificial-intelligence-geneva-summit.html>

doc. RNDr. Michal Černý, Ph.D.

Masarykova univerzita

Filozofická fakulta

Arne Nováka 1, 602 00 Brno, Česká republika

mcerny@phil.muni.cz